

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 รับรองเสรีภาพในการประกอบอาชีพของประชาชนไว้ในมาตรา 43 และได้บัญญัติข้อยกเว้นให้รัฐสามารถจำกัดเสรีภาพในการประกอบอาชีพได้ ในกรณีที่เป็นการตรากฎหมายจำกัดเสรีภาพในการประกอบอาชีพได้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือเศรษฐกิจของประเทศ การคุ้มครองประชาชนในด้านสาธารณสุข โภค การรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การจัดระเบียบการประกอบอาชีพ การคุ้มครองผู้บริโภค การผังเมือง การรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม สวัสดิภาพของประชาชน หรือเพื่อป้องกันการผูกขาดหรือจำกัดความไม่เป็นธรรมในการแข่งขัน

การจำกัดสิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ สามารถกระทำได้โดยวิธีการตามที่รัฐธรรมนูญ มาตรา 29 บัญญัติไว้ คือ การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้ กฎหมายที่จำกัดสิทธิเสรีภาพต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไปและไม่มุ่งหมาย ให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง ทั้งต้องระบุบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายนั้นด้วย

ประเทศไทยมีการคุ้มครองเสรีภาพการประกอบอาชีพไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยกำหนดให้เป็นสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่รัฐต้องให้ความคุ้มครองแก่ประชาชน และการจำกัดเสรีภาพในการประกอบอาชีพนั้น รัฐธรรมนูญกำหนดให้ปฏิบัติตามเงื่อนไขและวิธีการที่ระบุไว้ในมาตรา 29 คือต้องตราเป็นกฎหมายและต้องเป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์ตามที่ระบุในรัฐธรรมนูญ มาตรา 43

พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2551 มาตรา 36 วรรคหนึ่ง ข. (7) บัญญัติว่าผู้ที่เข้ารับราชการเป็นข้าราชการพลเรือนต้องไม่มีลักษณะต้องห้าม (7) เป็นผู้เคยต้องรับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกเพราะกระทำความผิดทางอาญา เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือลหุโทษ เป็นกฎหมายจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลในการรับราชการ จึงต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ จึงได้ศึกษาปัญหาการจำกัดสิทธิของผู้เคยต้องโทษจำคุกในการรับราชการ ศึกษากรณีข้าราชการพลเรือนสามัญ ผลการศึกษาพบประเด็นปัญหาความไม่ชัดเจนในการอ้างบทบัญญัติรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายที่เป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรอง ความไม่สอดคล้องกับหลักกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ความไม่สอดคล้องกับหลักความพอสมควรแก่เหตุ ความไม่เป็นเอกภาพของกฎหมายในเรื่องระดับของการจำกัดสิทธิในการรับราชการ หรือดำรงตำแหน่งในหน่วยงานของรัฐของบุคคลที่เคยมียกโทษจำคุก การไม่ได้กำหนดกรอบแนวทางในการใช้ดุลพินิจของ ก.พ. ในการพิจารณาขกเว้นลักษณะต้องห้าม และการปรับใช้ข้อยกเว้นการจำกัดสิทธิผู้เคยต้องโทษจำคุกตามคำพิพากษาในการรับราชการตามพระราชบัญญัติล่างมติน

พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 วรรคหนึ่ง ได้จำกัดสิทธิในการรับราชการของบุคคลที่เคยมียกโทษจำคุกตามคำพิพากษา ซึ่งองค์กรผู้ตรากฎหมายคงตระหนักดีว่าเป็นการจำกัดเสรีภาพในการประกอบอาชีพ จึงพยายามจำกัดสิทธิเสรีภาพเท่าที่จำเป็น โดยการเปิดโอกาสไว้ในมาตรา 36 วรรคสอง ให้บุคคลดังกล่าวเข้ารับราชการได้หากได้รับการยกเว้นคุณสมบัติหรือลักษณะต้องห้าม ตามมาตรา 36 วรรคสอง ผู้ที่จะเข้ารับราชการเป็นข้าราชการพลเรือนซึ่งมีลักษณะต้องห้ามตาม ข. (7) ก.พ. อาจพิจารณาขกเว้นให้เข้ารับราชการได้ มติของ ก.พ. ในการยกเว้นดังกล่าว ต้องได้คะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสี่ในห้าของจำนวนกรรมการที่มาประชุมการลงมติให้กระทำโดยลับ

จากบทบัญญัติ มาตรา 36 วรรคสอง บุคคลที่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา (7) ก็เป็นผู้เคยต้องโทษจำคุก สามารถเข้ารับราชการได้ หากได้รับการพิจารณาขกเว้นจาก ก.พ. ซึ่งข้อยกเว้นดังกล่าว พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 ให้ ก.พ.เป็นผู้ใช้ดุลพินิจพิจารณาว่าบุคคลใดควรได้รับการยกเว้นคุณสมบัติหรือลักษณะต้องห้ามอันจะทำให้บุคคลนั้นมีสิทธิในการรับราชการ โดยกฎหมายไม่ได้กำหนดกรอบในการใช้ดุลพินิจของ ก.พ. มีเพียงระเบียบ ก.พ. ว่าด้วยการขกเว้นให้เข้ารับราชการกรณีมีลักษณะต้องห้ามเป็นข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2552 มีสาระสำคัญกำหนดให้บุคคลที่จะขกเว้นยังไม่มีสถานะเป็นข้าราชการ การขกเว้นลักษณะต้องห้าม เพื่อสอบเข้ารับราชการให้ยื่นคำขอต่อเลขาธิการ ก.พ.

อนึ่ง ในทางปฏิบัติปรากฏว่า ก.พ. ยังไม่เคยมีการวางหลักเกณฑ์ในการพิจารณาขกเว้นลักษณะต้องห้ามในกรณีเป็นผู้เคยต้องรับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก และยังไม่เคยมีการยกเว้นลักษณะต้องห้าม จึงไม่มีเครื่องมือในการควบคุมการใช้ดุลพินิจของ ก.พ. และไม่มีหลักประกันว่าบุคคลที่ขกเว้นลักษณะต้องห้ามจะมีโอกาสเข้ารับราชการได้ในกรณีใดบ้าง อีกทั้ง ก.พ. เองก็ไม่วางหลักเกณฑ์ในการพิจารณาขกเว้นลักษณะต้องห้ามในกรณีนี้ว่าจะคำนึงถึงปัจจัยใดบ้าง ทำให้บุคคลที่เคยต้องโทษจำคุกตามคำพิพากษาไม่กล้ายื่นคำขกเว้นลักษณะต้องห้ามเพื่อขอเข้ารับราชการ ส่งผลให้บุคคลที่เคยต้องโทษจำคุกตามคำพิพากษาไม่มีโอกาสรับราชการเลย แม้ว่าจะได้รับการลงโทษจนครบถ้วนแล้วมาเป็นเวลานานเท่าใด และไม่ได้กระทำความผิดอีกเลย และทำให้มาตรา 36 วรรคสอง ไม่สามารถคุ้มครองสิทธิของผู้เคยต้องโทษจำคุก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งส่งผลให้การจำกัดสิทธิตามมาตรา 36 วรรคหนึ่ง ก. (7) เป็นการจำกัดสิทธิที่ไม่เป็นไปตามหลักความพอสมควรแก่เหตุ เพราะแม้จะมีขกเว้นให้ผู้เคยต้องโทษจำคุกอาจเข้ารับราชการได้ แต่ผลจากการบังคับใช้กฎหมายกลับไม่เคยมีการขกเว้นเลย จึงเปรียบเสมือนว่าบทบัญญัติห้ามผู้เคยต้องโทษจำคุกตามคำพิพากษาในการเข้ารับราชการนี้เป็นบทห้ามเด็ดขาดโดยไม่มีขกเว้น

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ทำให้ทราบถึงแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ตลอดจนขอบเขตการจำกัดสิทธิและเสรีภาพในการประกอบอาชีพต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้ กฎหมายที่จำกัดสิทธิเสรีภาพต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไปและไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง ทั้งต้องระบุบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายนั้นด้วย ซึ่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2551 มาตรา 36 ข. (7) เป็นบทบัญญัติที่จำกัดสิทธิผู้เคยต้องโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกเพราะกระทำ ความผิดทางอาญา เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ แต่ทั้งนี้การบัญญัติกฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิของผู้เคยต้องโทษจำคุกจะต้องสอดคล้องกับหลักการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และพันธกรณีระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หลักสิทธิมนุษยชน หลักความเสมอภาค และสิทธิและเสรีภาพ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและไม่เป็นการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลเพราะเหตุอันไม่เป็นธรรม และนำไปสู่การแก้ไขกฎหมายให้เกิดความทันสมัยก้าวหน้าเทียบเท่ามาตรฐานอารยประเทศ โดยผู้เขียนขอเสนอแนะดังต่อไปนี้

5.2.1 ควรบัญญัติกฎหมายให้เข้าไปในทำนองเดียวกันว่าห้ามมิให้ผู้เคยต้องโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกเพราะกระทำความผิดอาญา เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ ที่พ้นโทษมายังไม่ถึง 5 ปี เข้ารับราชการ โดยอาจบัญญัติเป็นกฎหมายกลางหรือแก้ไขพระราชบัญญัติต่างๆ ให้มีความสอดคล้องกัน

ส่วนของพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2551 จากเดิมที่กำหนดคุณลักษณะต้องห้ามของบุคคลที่จะเข้ารับราชการเป็นข้าราชการพลเรือนว่า “เป็นผู้เคยต้องรับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกเพราะกระทำความผิดทางอาญาเว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ” โดยแก้ไขเป็น ดังนี้

มาตรา 36 ผู้ที่จะเข้ารับราชการเป็นข้าราชการพลเรือนต้องมีคุณสมบัติทั่วไป และไม่มีลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้

ข. ลักษณะต้องห้าม

(7) เป็นผู้เคยต้องรับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกเพราะกระทำความผิดอาญา โดยได้พ้นโทษมาไม่ถึงห้าปีในวันสมัครเข้ารับราชการ เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

ผู้ที่จะเข้ารับราชการเป็นข้าราชการพลเรือนซึ่งมีลักษณะต้องห้ามตาม ข. (4) (6) (8) (9) (10) หรือ (11) ก.พ. อาจพิจารณาขเว้นให้เข้ารับราชการได้ แต่ถ้าเป็นกรณีมีลักษณะต้องห้ามตาม (8) หรือ (9) ผู้นั้นต้องออกจากงานหรือออกจากราชการไปเกินสองปีแล้ว และในกรณีมีลักษณะต้องห้ามตาม (10) ผู้นั้นต้องออกจากงานหรือออกจากราชการไปเกินสามปีแล้ว และต้องมีใช่เป็นกรณีออกจากงาน หรือออกจากราชการเพราะทุจริตต่อหน้าที่ มติของ ก.พ. ในการขกเว้นดังกล่าวต้องได้คะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสี่ในห้าของจำนวนกรรมการที่มาประชุม การลงมติให้กระทำโดยลับ

ส่วนการที่องค์กรบริหารงานบุคคลของข้าราชการประเภทใดเห็นว่า ลักษณะงานบางอย่างมีความจำเป็นต้องกำหนดลักษณะต้องห้ามของบุคคลที่จะปฏิบัติงานนั้นให้มีมาตรฐานสูงหรือแตกต่างจากงานอื่น ให้กำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาความเหมาะสมของผู้ที่จะประกอบวิชาชีพนั้นๆ หรือปฏิบัติงานนั้นๆ โดยเฉพาะ โดยเกณฑ์ในการพิจารณาออกใบอนุญาตประกอบวิชาชีพต้องมีความสัมพันธ์กับลักษณะงาน

5.2.2 หากมีปัญหายังไม่สามารถแก้ไขกฎหมายให้เข้าไปตามข้างต้นได้ในเวลาอันใกล้นี้ ซึ่งอาจเป็นปัญหาเกี่ยวกับทัศนคติของสังคมหรือหน่วยงานของรัฐ เห็นควรแก้ไขปัญหา พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2551 โดยการกำหนดแนวทางการใช้ดุลพินิจของ ก.พ. ในการอนุญาตให้มีการขกเว้นลักษณะต้องห้ามเพื่อให้บุคคลดังกล่าวมีโอกาสในการเข้ารับราชการได้ ดังนี้

1) ระยะเวลาหลังจากพ้นโทษ

โดยที่รัฐธรรมนูญบัญญัติให้บุคคลซึ่งเคยต้องคำพิพากษาให้จำคุกโดยได้พ้นโทษมายังไม่ถึงห้าปี เว้นแต่ในความผิดอันได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมัครรับการเลือกตั้งหรือเข้ารับการสรรหาเป็นสมาชิกวุฒิสภา ไม่ให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ และกรรมการการเลือกตั้ง สมาชิกวุฒิสภา ดังนั้น จึงควรกำหนดหลักเกณฑ์ว่าผู้เคยต้องรับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกเพราะกระทำความผิดอาญา โดยได้พ้นโทษมายังไม่ถึงห้าปีในวันสมัครเข้ารับราชการ เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ เป็นเกณฑ์ในการพิจารณา

เพื่อให้มีความชัดเจน เป็นเอกภาพ ไม่เป็นการจำกัดสิทธิที่เกินกว่าความจำเป็นจนมีลักษณะเป็นการตัดไม่ให้มีโอกาสได้ใช้สิทธินั้นเลย และสอดคล้องกับหลักความเสมอภาค ซึ่งทั้งนี้ต้องไม่มีการกระทำผิดซ้ำ การที่ผู้เคยต้องโทษจำคุกตามคำพิพากษาไม่ได้กระทำความผิดซ้ำอีก เป็นการแสดงให้เห็นว่าบุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิดผิดนิสัย และเป็นเหตุผลว่าบุคคลนั้นไม่ใช่เป็นผู้ที่ขาดความเหมาะสมที่จะเข้ารับราชการ

2) ลักษณะความผิดที่กระทำ

การพิจารณาถึงลักษณะความผิดที่กระทำ อาจพิจารณาได้ในแง่ของ ความผิดที่กระทำนั้นเป็นความผิดที่ผู้กระทำมีจิตใจชั่วร้ายหรือควรได้รับการติเตียนในทางศีลธรรมหรือไม่ หรือเป็นความผิดที่ผู้กระทำมิได้จิตใจชั่วร้ายหรือควรได้รับการติเตียนในทางศีลธรรม แต่เป็นความผิดเพราะกฎหมายบัญญัติ ซึ่งกรณีที่เป็นความผิดเพราะกฎหมายบัญญัตินี้ อาจต้องพิจารณาประกอบกับความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อสังคมประกอบด้วย

3) อัตราโทษที่ศาลกำหนด

อัตราโทษที่ศาลกำหนดเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความร้ายแรงของความผิดที่กระทำ จึงควรเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการพิจารณาว่าบุคคลนั้นควรได้รับการยกเว้นลักษณะต้องห้ามหรือไม่

4) ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการกระทำความผิดและลักษณะงานที่จะทำ

การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะความผิดที่ผู้เคยต้องโทษจำคุกตามคำพิพากษาได้กระทำกับความเหมาะสมของหน้าที่ของตำแหน่งงานที่จะทำนั้น นับว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยพิจารณาว่าหากไม่มีความสัมพันธ์กันเลยหรือมีความสัมพันธ์กันเพียงเล็กน้อย ก็ควรจะได้รับยกเว้นลักษณะต้องห้าม

5) การผ่านกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม

การผ่านกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูและการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมจะเป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าบุคคลนั้นสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้เป็นอย่างดี โดยอาจกำหนดให้มีการรับรองจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องว่าผู้นั้นได้ผ่านกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมแล้ว

6) อายุขณะกระทำความผิด

อายุขณะกระทำความผิดเป็นปัจจัยหนึ่งที่ควรนำมาพิจารณาประกอบ การตัดสินใจว่าจะยกเว้นลักษณะต้องห้ามให้แก่ผู้เคยต้องโทษจำคุกตามคำพิพากษาหรือไม่ โดยผู้กระทำความผิดในขณะที่ยังอ่อนวัยย่อมมีความเหมาะสมที่จะได้รับการยกเว้นลักษณะต้องห้าม เพราะถือว่าเป็นการกระทำความผิดในขณะที่ยังอ่อนวุฒิภาวะและยังไม่รู้จักความผิดชอบชั่วดี

5.2.3 กรณีข้อยกเว้นการจำกัดสิทธิผู้เคยต้องโทษจำคุกตามคำพิพากษาในการรับราชการตามพระราชบัญญัติล้างมลทินในฉบับต่างๆ เห็นควรมีการแนวทางการล้างมลทินของนานาประเทศมาปรับใช้ให้เหมาะสม โดยกำหนดให้ผู้กระทำความผิดที่จะได้รับการล้างมลทินต้องสามารถปรับปรุงตัวเองได้แล้ว อาจใช้หลักเกณฑ์การกระทำความผิดซ้ำภายในระยะเวลาที่กำหนด และต้องผ่านมาตรการฟื้นฟูเยียวยาจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยกำหนดให้ผู้ที่แก้ไขและปรับปรุงตัวได้แล้วเท่านั้นที่ได้รับการล้างมลทิน เพื่อให้ผู้กระทำความผิดนั้นสำนึกผิด กลับตัวเป็นคนดี พร้อมกลับคืนสู่สังคมตรงตามเจตนารมณ์ โดยการคืนสิทธิให้แก่ผู้กระทำผิดที่พ้นโทษแล้ว และลบล้างการกระทำความผิดและโทษให้แก่บุคคลดังกล่าว ทั้งนี้ เป็นการลบมลทินหรือตราบาปซึ่งเกิดจากการกระทำความผิดหรือการลงโทษจะยังคงติดตัวผู้กระทำผิดอยู่ที่ผู้กระทำผิดก็ได้พ้นโทษไปแล้ว ซึ่งเป็นความถูกต้องชอบธรรมที่ผู้กระทำผิดซึ่งได้รับโทษแล้วจะได้รับการปลดเปลื้องมลทินหรือตราบาปใดๆ ที่เกิดจากการกระทำความผิดหรือการลงโทษทั้งปวง ทั้งนี้เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดที่พ้นโทษแล้วสามารถกลับคืนสู่สังคม สามารถกลับเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไปที่ไม่เคยกระทำความผิดหรือเคยต้องโทษมาก่อน โดยให้การล้างมลทินมีผลทำให้ผู้กระทำผิดได้รับการล้างมลทินเปรียบเสมือนบุคคลที่ไม่เคยกระทำความผิดหรือเคยต้องโทษมาก่อน และมีผลทำให้ทะเบียนประวัติอาชญากรของผู้กระทำความผิดถูกลบล้างไป

5.2.4 รัฐควรกำหนดนโยบายปรับทัศนคติแก่บุคคลในสังคมให้เห็นคุณค่าของผู้เคยต้องโทษ จำคุกว่าบุคคลดังกล่าวมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติได้เท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป เพื่อให้สังคมเปิดโอกาสให้บุคคลดังกล่าวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ